

Fritz von Herzmanovsky-Orlando
Pan Děsikůň v růžové pavučině

Fritz von
Herzmanovsky-
-Orlando

Pan Děsikůň
v růžové
pavučině

Tato kniha vychází s finanční podporou
Rakouského centra Univerzity Palackého.

Tato kniha vychází s laskavou podporou rakouského Ministerstva
pro umění, kulturu, veřejnou službu a sport. / Gedruckt mit der
freundlichen Unterstützung des österreichischen Bundesministeriums
für Kunst, Kultur, öffentlichen Dienst und Sport.

© Rubato, 2025
Translation © Ingeborg Fialová-Fürstová, 2025
ISBN 978-80-88641-11-7

KAPITOLA PRVNÍ

Byl to podivuhodný průvod, který se v měkce padajícím sněhu pohyboval od divadla u Korutanské brány.

Vpředu krácel, držen starostlivě za ruku svou vyčouhlou kostnatou chotí, císařský dvorní trpaslík ve výslužbě Cipís Cumpl, za ním pak jeho dvě již poněkud odkvetlé, ženskými půvaby nepřiliš skvěle obdařené dcerušky a s nimi důstojně prkenný, vytáhlý kavalír Jaromír rytíř Kopyto z Kopyta, dvorní sekretář. Pensionovaný dvorní trpaslík se s funěním prodíral sněhem vysokým až po kotníky a klel, protože se mu na dvou nestejně velkých nohách šlo těžko. Paní choť rychle těkajícima, hluboko položenýma očima pozorně sledovala cestu před sebou, jestli se někde nevynoří nějaký pes. Se psy měla kvůli svému drahému manželovi nevyřízené účty. Kolikrát už se stalo, že byl tento mírný a důstojný úředník takovou potvorou napaden, takže ho – vyváleného v blátě, mečícího vzteky a zbaveného vši důstojnosti – domů museli přivést soucitní kolemjdoucí.

„Pekelníková se dnes překonávala,“ přerušil dvorní sekretář Kopyto mlčení. „S tou jehličkovou árií se poprala skvěle, to se hned tak nevidí. A fešná je. Jak si tam špacírovala s vycházkovou holí s růžovým pavím pérem nahoře, v zeleném trikotu se zlatými šňůrkami přes... neřeknu přes co... svůdná dáblice...“

„No, fuj je to,“ vpadla mu do řeči Krispína, starší dcera dvorního trpaslíka, „hnusné to bylo, nechutné a nede-centní. Zato Čváček mě tím svým cituplným jásavým hlasem chytil za srdce. To je, panečku, velký umělec. Jako by zpíval anděl s černým plnovousem.“

„Jdi se vycpat se svým Čváčkem,“ utrhla se na ni pichlavým hlasem pouštěným přes nos Kiliána, mladší trpaslíkova dcera, „co je takový Čváček proti Jalovičárovi! To je, pane, ohnivý tanečník. Právem mu říkají ‚kníže všech grácií‘.“

„Což je velmi nekorektní,“ vmísil se Kopyto. „Za á nemá k užívání tohoto přídomku potřebná povolení a za bé má nohy ploché jako činely. Sama musíte uznat, že ten jablkový tanec ‚Vertumnova a Pomonina stříbrná svatba aneb pomsta začarovaného ovocného košíku‘ pěkně zprasil. Bylo to příšerné. Takový nemotora, maskovaný jako jablko, prostě nemůže tančit pas de deux s rozvernou muškou. Kdyby jeho bratr nebyl c. k. správcem dvorních hasičských stříkaček, nikdy by ho ke komornímu baletu nevzali, to vám povídám. Je mi líto, jestli jsem vám právě sebral iluze...“

Kiliána jen potáhla nosem a chraplavě vzdychla.

Hovor o umění byl u konce; malá karavana pocukrovaná sněhem dorazila k Cumplovu domovu ve Vorvaní

ulici. Matka trpaslíková se vysokým, hašteřivým hlasem krátce – mrzutý choť chtěl honem do postele – rozloučila s dvorním sekretářem: „Děkujeme vám za doprovod, pane z Kopyta, dnes to bylo opravdu krásné. A když k nám pan dvorní sekretář ráčí přijít v neděli na svačinu, může nám tu jehlovou árii přehrát na flétně.“

„Ale kdepak!“ bránil se Kopyto skromně, „ještě jsem nenacvičil ani Dervišské tance Jana Nepomuka Hummela. Jehlovou árii bych jistě nezvládl, klopýtl bych o všechna ta pizzicata a staccata, ta se ani ufouknout nedají. Navíc mám potíže s púltóny...“

„No, to snad ne,“ dobírala si ho paní Cumplová, která pod zasněženým čepcem s mnoha stuhami vypadala jako vyřezaná z kusu starého sýra, „to se mi nechce věřit.“ Dívala se na něj přísně svýma malýma opičíma očima a u nosu jí svítila kapička jako diamant. „Do neděle že byste se to nenaučil? Vy, který jste hrál dokonce o Velikonocích u svatého Štěpána při umývání nohou? Obyčejné mše, které jste tam oblažil svou hrou, ani nepočítám.“

„Dobrou noc, bolí mě břicho,“ zavrčel zespona Cipís Cimpl, který stál skrčený ve sněhu a vztekle se snažil dosáhnout holí na zvonek. Vysoká temná vrata se otevřela, lampa, kterou v ruce držel domovník, chabě červeně osvětlila výsek dlouhé chodby starého barokního paláce. Unavená rodina dvorního trpaslíka (kterou lze ovšem chápat leda jako nehodu, jež se Stvořiteli přihodila) v ní bez hlesu zmizela.

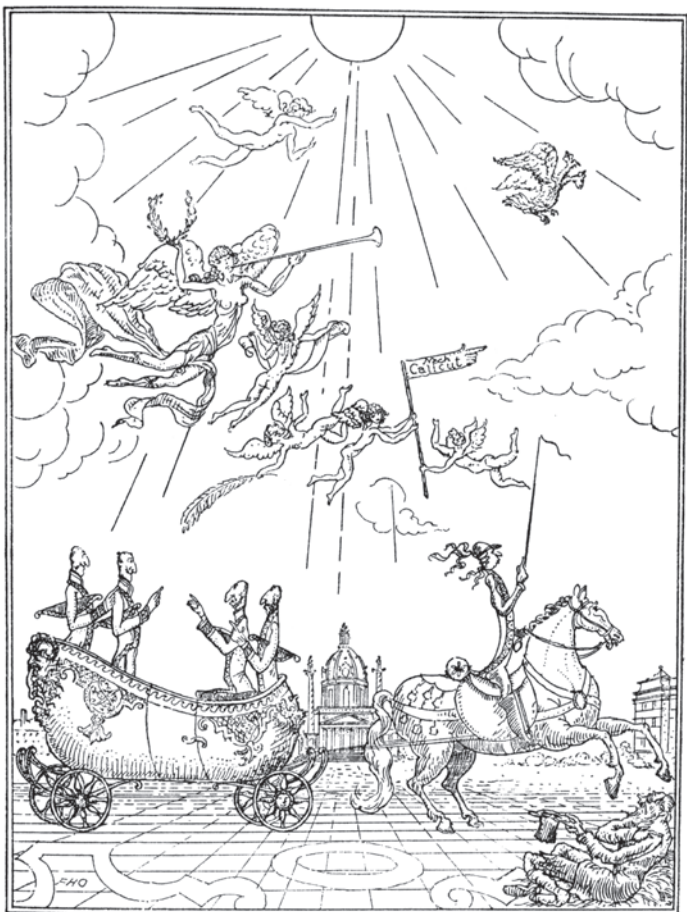
„Jako čtverylka z Louskáčka,“ pomyslel si Kopyto a zamyšleně se za nimi díval. „Ale fu,“ opravil se hned v ná-

sledujícím okamžiku, „jsou to ctihodní a vážení lidé a jsou mi nakloněni. Měl bych se rozhodnout pro tu starší? Jistě by to byla čest přiznat se do téhle rodiny, to zcela určitě. Posměšky mých kolegů tu vůbec nejsou na místě: prý budoucí zeť dvorního trpaslíka. No a? Co je na tom? Proti staré úřednické šlechtě není vůbec co namítat. Můžou za to ti zpropadení svobodní zednáři, že dvorní trpaslíci vyšli z módy. Tenhleten Sonnenfels, brr. Trpaslíci byli vždycky věrnými oporami trůnu i oltáře a vždycky odmítali všechna revoluční dmutí. Mnohý římský císař...“ při tom pomyslení se Kopyto v duchu zlomil v pase, „mnohý římský císař jim dopřával sluchu. Museli to být úžasní muži! Kolikrát mi o nich dědeček vyprávěl, o všech těch Lalúčcích, Kudláčcích, Cvrčcích...“ Kopyto si je počítal na prstech, „o Čvečkařovi, kterého prý August Silný zašlápl při noční serenádě, protože byla tma, o Pupíncích, bratrech Cironových, o Křivánkovi, Rohlíčkovi, Skočdopolem, Červíčkovi, Loužičkovi, Lasičkovi, Třasořitkovi, Třešňoprdovi, Šusňákovi až k vyprávění o podivuhodném Křížíkovi, který prý vynalezl češtinu, aby potěšil melancholického prince z habsburského rodu. Prý ho tím vyléčil a od té doby panuje při dvoře... Ale, psst,“ zarazil se Kopyto a plaše se rozhlédl. „Tak dál: Griempimpelové z Londýna, Kníkal, Švábenský – ten, který svrhl prince Evžena! – a Gobi! Šeptalo se, že mu v žilách kolovala královská krev, patřil k Savojským. A pak ještě Klement rytíř z Cicerambuli, důstojný kmet, který mě jako děcko kolébal na kolenou. U nás doma se scházela spousta dvorních trpaslíků!

Na stará kolena to všichni dotáhli nejméně ke zlacenému kočárku taženému čtyřmi kozly. Švábenský dokonce zapřáhal šestispreží. Urozené dámy se mohly přetrhnout, aby ukořistily pár barevných fátorů, kterými byly ozdobeny kozlí rohy. Ty si pak pečlivě ukládaly do skříně jako amulety, co nosí štěstí. Dobrák Cumpul to sice takhle daleko nedotáhl, ale přesto si ho vážím pro jeho přísné mravy. Své dcery střežil jako oko v hlavě; jsem si jist, že k oltáři povedu pannu. A konečně...“ Kopyto se blaženě zachumlán do teplého kabátu loudal ke svému bytu, „... je nade vši pochybnost zámožný. Má pěknou penzi: 117 zlatých a 27 krejcarů a kromě toho, nemýlím-li se, 19 zlatých a 54 krejcarů příspěvku na bydlení, který mu jako majorovi ve výslužbě a dvornímu trpaslíkovi první třídy přísluší. Pak má ještě rodný dům v Křivousech, který je, pokud vím, bez dluhů, a nadto si ještě jistě slušně přivydělává tím pipláním svatých výjevů do posvěcených flašek. Vyrábí trpícího Krista a sedm ran Mariiných z dřívěk a mechu, svaté apoštoly vymodeloval z pravých lejn z Olivetské hory. A uměnímilovný vévoda ze Saska-Těšínska mu každou chvíli strčí do kapsy nějakou tu dvacku nebo láhev tokajského, když mu Cumpul pomůže s ořezáváním jeho mědirytin. Nakonec to v důchodu ještě dotáhne...“ Kopyto zvedl nohu ze sněhu a pověřčivě si poklepal na podpatek... „dotáhne to na skutečného tajného nadtrpaslíka bez bázně a hany! To by pak znamenalo, že nikoli ta tlustá kuchta jako obvykle, nýbrž Cumpulova paní, případně jeho starší dcera by měly nárok na nejvýsoštnější zbytky od císařské tabule! Mohly by je

volně prodávat, což by byl pěkný příspěvek k věnu. V lepších časech by starý pán samozřejmě mohl doufat dokonce v titul ‚excellence‘, ale dnes...“

Kopyto potřásl nesouhlasně hlavou.

„A pak, ano, pak je tu ještě bezdětný bratr, který v rodných Křivousech provozuje továrnu na uchošťoury. Vydělává obrovské peníze, dodává uchošťoury dokonce Svatému otci do Vatikánu a Velkému mogulovi do Kalkaty (to je tam, kam před čtyřmi lety nedorazila expedice z ministerstva zahraničí, protože se cestou ztratila a musela se vrátit s nepořízenou. Byla to tehdy pořádná ostuda!). Je to ale přísný a pyšný pán, jen tak s někým se nebaví. S tím nebude snadné pořízení. Patří mu i zájezdní hostinec U stříbrné blechy ve Štýrsku. A pak je tu ještě teta v Kremži, taky svobodná jako pan bratr. Má tři brady a na hlavě nosí jen hedvábné čepce. Jen aby ale nenapáchala nějakou škodu s tou svou schovankou Barbarou Šeptavou. Ta se mi tedy vůbec nelíbí, s těmi svými rudými vlasy a nakřivo posazenýma falešnýma očima. Stará paní prý má ve svém strašidelném domě truhly plné dukátů. To je vidět už podle těch obrovských marcipánových figurek, které vozí svým neterím, když někdy chytne poštovní parník do Vídně.“

Provázen těmito příjemnými úvahami, dorazil sněhem poprášený sekretář ke svému bytu v domě U malých kvekulantů, který tu ve stříbřité zimní noci tiše stál a dřímал. Odemkl a vešel. Podrážky mu zaskřípěly na jemném písku, kterým byly posypány dlaždice v chodbě. Do patra vedlo úzké schodiště s černým litinovým zábradlím. Z úzkého

světlíku, jehož funkce nebyla zcela zřejmá, sem vanul slabý, leč ledově studený proud zatuchlého vzduchu. Kopyto si oklepal kabát od sněhu a vstoupil do svého bytu, jehož okna shlížela do Sodomské uličky, jež své jméno dostala po „Spolku k věčnému oplakávání sodomských hříchů“. Kopyto škrtl sirkou, zapálil lampu, pohodlně se rozvalil za psacím stolem a poněkud nepřítomně zíral do plamínku.

Platil za pohledného mladíka. Nápadně se totiž podobal voskovým figurínám, jež se pomalu otáčejí v kruhu ve výkladních skříních předměstských oficín a svýma zaprášenýma očima namalovanýma černým lakem tupě, leč důstojně jako zmírající laně zírají na kolemjdoucí. Někdy k tomu kvíká i tichá doprovodná hudba. Oděv těchto figurín je vždycky nedostižně nedbale elegantní: zelený frak, světlemodrá hedvábná kravata, v ní perleťová jehlice. Měkký, řídký vous podtrhuje důvěryhodnou, protože lehce potlačenou mužnost. Přestože celý zjev těchto figurín budí dojem zásadovosti, ba skoro puritánské přísnosti, vyčuhuje z něj – když se pořádně podíváte – odněkud malinké, ale opravdu malinké! čertovo kopýtko. Jako by tihle voskové pánové byli duchovními, ne, lépe: mystickými prasynovci antických kněží boha Pana, kteří zachránili poslední jiskřičku pohanské zbožnosti před pronásledováním kněžourskými vzteklouny tím, že ji ukryli u holičů, těchhle posledních (samozřejmě bezděčných) sluhů faunské rozkoše, těchhle znalců Priapova soužení, těchhle tajných uctívačů Narcise, jimž ale jejich pouto k těm starým, hlučným korybantským časům dávno šťastně ztrouchnivělo. Co bych si tím ale lá-

mal hlavu já, pouhý amatér, když ani nejvyšší satanský rada přidružený ke svatému stolci, doktor infernalis Damianus Saperdibixi, není schopen rozluštit hádanku boha Pana. Spokojme se s konstatováním, že ani největší uličník by se neodvážil těmto figurínám nějak ublížit, takže jejich důstojný klid ruší sem tam jen nějaká moucha přivánutá sem z venkova, která si občas sedne na jejich důstojně dlouhý, lehce zakřivený nos.

Kopyto bydlel v domě U malých kverulantů velmi rád. Už nad vchodem do domu stála socha patrona úředníků, svatého Eráriuse, mučedníka, který za císaře Diokleciána zemřel trýznivou smrtí udušením v horkém písku na sypání zledovatělých chodníků. Jako vůně kadidla v chrámu se tu všude vznášela důstojná zatuchlina starých fiskálních zpráv a ztrouchnivělých listin, mezi nimiž se rodily a zmíraly generace pilořítek. Bydleli tu sami vysocí úředníci: dvorní rada Nejasný z Dvojsmyslu, komorní písmomalíš Kaňka, účetní rada Čísílko, sekretáři Pochyba a Rádobec, velitelé trabantské osobní gardy Stojespal ze Spačic a Quapil rytíř z Blatné. Pýchou domu a nekorunovanou královnou všech ale bezpochyby byla svobodná slečna Uršula Šosulánová, mnohokrát oslavená a vyznamenaná bývalá komorná nezapomenutelné císařovny Marie Terezie.

Jen jednou bydlel v domě umělec, muzikant. Ale jenom pár dní. Pak to toho větroplacha táhlo zase dál. Kopyto ohrnul nos, když si vzpomněl, jak se stěhoval pryč. Jeho jediným majetkem bylo šestiboké plivátko z třešňového dřeva opatřené mosaznými lvími hlavičkami, které roz-

tržitý umělec odnášel z domu pryč na vlastní hlavě jako tulipánovou čepici. Odcházel zamračený a mával rukama do nějakého taktu. Beethoven se jmenoval. Ten sem tedy rozhodně nepatřil. Teď už je tu Kopyto zase jen mezi svými.

Ale ne – pr, ještě je tu jedna partaj, která sem nepasuje: děvčata Strihavkova! Jejich otec byl kontrolorem pravosti plnokrevného původu plemenných koní ve dvorních stájích. Nečekaný zásah kopytem, který tohoto svědomitého, zasloužilého a k zářným zitrkům předurčeného kontrolora druhé třídy postihl při odpoledním šlofiky v jeho pracovně, ho předčasně vyrval z náruče vzkvétajícího života a učinil z jeho spořádané choti truchlící vdovu, která kromě 18 zarámovaných mědirytin „Nejslavnější hřebci královského hřebčína v Lipici“ od jistého Blasia Hampfelmeyera měla jen skromnou penzi a dvě nezaopatřené dcery. Jenže: co to bylo za dcery! Kopytova tvář se bezděčně zachmuřila, když na ty spratky pomyslel. Nedospělé cácory s drzími pršáky, velkou hubou a vědoucíma očima. Byly pořád špinavé a celý den se ve svých maloměstsky krátkých sukních – jen ke kolenům nad pruhovanými punčochami! – potloukaly po ulicích anebo trčely v hospodě u té vypasené vdovy po prostírači u dvorní tabule, která lacino prodávala chutné zbytky od císařského stolu. Tam předstíraly, že jí pomáhají vařit, ale ve skutečnosti plivaly do hrnců s polévkou, na obrovském válečku na nudle jezdily výskajíce jako na dřevěném koni a s pivem ve flaškách prováděly tak strašné věci, že nic netušící hostinská musela čelit mnoha vzrušeným reklamacím, často musela napřed sama ochutnat a pocho-

pitelně se dostala do řečí. Zkrátka samé odpornosti, raději na to nemyslet. Poněkud ustaraně se Kopyto odebral na lože, aby se zdravým spánkem posilnil na další den plný pracovních povinností.

FHO: tajná rakouská literární zbraň

Fritz von Herzmanovsky-Orlando (30. 4. 1877 Vídeň – 27. 5. 1954 Merano, jehož dlouhé, slovansko-italské příjmení se v literatuře zkracuje jako FHO) byl generačním druhem všech těch slavných Vídeňáků počátku 20. století, kteří se dnes počítají k vrcholům světové (nebo alespoň německy psané) literatury: Schnitzlera, Musila, Freuda, Krause, Stefana Zweiga, Hofmannsthala, Altenberga, Friedella aj. – jenže se tak slavným nikdy nestal, ani za života, ani po smrti, což bylo způsobeno jistě tím, že za života sice mnohé napsal a nakreslil – Herzmanovsky byl i skvělý kreslíř, muž mnoha talentů –, leč (podobně jako Franz Kafka) máloco vydal, a (jinak než Franz Kafka) se posmrtně už nestrefil do ducha a nálady nové doby. Vztah mezi Herzmanovským-Orlandem a všemi jeho slavnějšími generačními druhy (včetně Kafky) je tento: vezměte Schnitzlera, Musila, Freuda, Krause, Zweiga, Hofmannsthala, Altenberga, Friedella a Kafku, opijte je, zdrogujte je, pošlete je tančit na divoký candrbál – a máte Herzmanovského.

Anebo jiná metafora: FHO začal v relativně mladém věku holdovat několika pokušením, která vyskytnou-li se v nadměrné míře, navíc ve spojeném či kombinovaném účinku, mohou člověka zcela proměnit (ve smyslu mystické metamorfózy) a učinit z něj jinou bytost jakoby z jiného světa. U FHO to byly: zahálka bohatě plněná intelektuální aktivitou, sběratelství všeho, cestování, celoživotní vzdělávání, atmosféra konce rakouské monarchie, podivní přátelé, jistý typ žen a obskurní ezoterické nauky. Jako elektrický kondenzátor do sebe FHO nasával všechny podněty, až tou nadmírou vybuchl jako nádherný, pestrobarevný ohňostroj, jenž bere dech a z něhož přecházejí oči a uši. A tak jako se žádný ohňostroj nedá napěchovat do nějakého rámečku nebo krabičky, nýbrž pro svou existenci potřebuje celý horizont, tak se Herzmanovského literární nápady, zářivé výbuchy skurilní fantazie, nedaly napěchovat mezi knižní desky, i kdyby se o to byl snažil, jako že se nesnažil, protože dělat či udržovat pořádek ho zkrátka nudilo. Podařilo se to hrstce jeho rakouských obdivovatelů, „malému stádečku literárních fajnšmekrů“, až ve chvíli, kdy se filozofie a literární věda naučily vyslovovat slovo „postmoderna“ a kdy se tedy mezi knižní desky dalo napěchovat celkem všechno: v letech 1983–1994 vyšlo ve vídeňském nakladatelství Residenz-Verlag v kritické edici deset svazků sebraných spisů s důkladnými komentáři. FHO napsal tři romány, šest dramát, několik povídek a námětů pro pantomimy a balety, několik rozhlasových her a filmových scénářů a nespočetně prozaických miniatur. Své texty neustále upravoval, měnil,

obohacoval o další a další nápady, takže mu pod rukama bujely jako rovníkový prales (a vydavatelé kritické edice se pak měli co ohánět sekýrami).

Za Herzmanovského života vyšla ovšem jediná kniha: *Der Gaulschreck im Rosennetz / Pan Děsikůň v růžové pavučině* (1928), jenž ještě (patrně pod nátlakem editora) jeví jistou snahu o literární spořádanost či dobré autorské mravy, tedy např. o udržování děje v chodu a v chronologické linii, o zachování ansámblu postav, o jednotnost či alespoň přehlednost místa a času, o celkovou soudržnost – a podobné otravné regule, jež magickému výbuchu fantazie leda zužují horizont. Ale už v tomto prvním románu je jasné, kde leží Herzmanovského preference, co jsou jeho nejniternější zájmy a témata, jaký je jeho styl, a je možno tušit, kam se rozletí zářivé rakety, až se jim horizont otevře zcela.

Lhostejno, kdo přišel na to, že tři Herzmanovského romány, jež spolu na první pohled nijak nesouvisejí (ani časem, ani místem děje, ani postavami), přece tvoří organickou jednotu *Rakouské trilogie* – zda to byl už autor sám, či až jeho posmrtní editoři, Friedrich Torberg v 50. letech či dva slovutní rakouští profesoři, vydavatelé kritické edice z 80. a 90. let, Methlagl a Schmidt-Dengler – podstatné je, že k sobě opravdu patří a titul trilogie už sděluje jejich fundamentální obsah: Rakousko. Všechno v románech je Rakousko – aťsi je to třeba řecký Olymp, exkluzivní středomořské lázně na Jabloňovém ostrově nebo snová říše zvaná Tarokánie – a všechno je rakouské: skurilní postavičky, příslušníci všech říšských pronárodů se svými bláznivými

nápady a návyky; společenské manýry, způsoby zábavy, způsoby myšlení, ideje, móda, jídlo a samozřejmě jazyk. Rakouské od počátku věků do Posledního soudu. Rakušané by tomuto dílu vlastně měli v každé vísce vybudovat pomník, přeložit ho do všech světových i nesvětových jazyků a tisknout ho do ruky turistům namísto bedekru. A přece je i v Rakousku jen málo těch, kteří ikonickou významnost tohoto díla chápou (pochopili třeba, že je možno ho vnímat jako trošku potrhlého, ale neméně působivého dvojníka Musilova *Muže bez vlastností*). Je jich málo, ale o to zapálenější a zamilovanější tihle *zasvěcenci* do tajných řádů FHO jsou. Neboť Herzmanovského stránky se asi nedají číst v obyčejném smyslu slova, čtenář musí přistoupit na autorova pravidla hry, musí se nejprve rituálně očistit od všech čtenářských návyků/zlovyků a předpojatostí, než se dá zasvětit do tajemného, nevídaného řádu.

Herzmanovského romány se samozřejmě dají číst, diskutovat a popisovat seriózně. Tak to činí učení germanisté, protože to mají v popisu práce a nic jiného jim nezbývá: pro Herzmanovského pojetí kontinuity rakouských dějin od Byzantské říše po současnost hledají oporu v dobovém (či minulém) dějepisectví (ideálně v mírně scestných historických spisech jako těch od Friedricha Bülaa). Pro jeho výlety a vzlety k antické mytologii, magii, mystice a okultismu hledají prameny v jeho hlubokém, všeobjímajícím vzdělání (v jevu tak typickém pro vídeňské „kavárenské povaleče“ první poloviny 20. století) a v kontaktech s generačními druhy podobného zaměření (Lanz von Liebenfels,

Guido von List, Gustav Meyrink a zejména Alfred Kubin, celoživotní přítel, inspirátor, korespondenční partner). Pro Herzmanovského fantastické postavičky hledají jejich reálné předobrazy, přičemž zejména ženské, výrazně androgynní typy svádějí na Herzmannovského dvě ženy (současně) – manželku Carmen Schulistovou a její přítelkyni Helgu Kundovou; vidí ale v Herzmanovského erotických motivech a zobrazeních též otisk dobových diskursů. Probuzení sběratelské vášně (u FHO samotného i u jeho mnohých postav) připisují celoživotnímu přátelství se sběratelem a vlastivědcem Antonem Maxmiliánem Pachingerem, sběratelskou vášeň pak považují za zodpovědnou za to, že FHO ve svých románech a povídkách zobrazuje svět jako neuspořádanou hromadu kuriozit, kde je těžké rozhodnout, co je cennost a co je odpad. Tragické konce všech tří románů vysvětlují jako demonstraci Herzmanovského stesku nad zánikem Rakouské monarchie, přes nějž se nebyl s to přenést. Jeho styl, v němž asociace, miniatura, bagatela, anekdota, kamínek v mozaice převažují nad celkem, ba někdy ho docela rozrušují, prohlašují za předjímání postupů postmoderny a dekonstruktivismu; chápou ho jako autora avantgardisticky odvážných slovních hříček a ekvilibristik, jenž jimi projevuje svou skepsi vůči jazyku (podobně jako Nietzsche a Hofmannsthal), jako budovatele moderního mýtu (v myšlenkové blízkosti Georgese Bataille), jako génia, jenž za – jen zdánlivou – lehkost, frivolnost a grotesknost schovává hluboká kosmická, ba metafyzická tajemství.

Seriózně se dají číst jednotlivé romány:

Děsikuň jako parodie dusných poměrů v biedermeierovské Vídni doby Metternichova absolutismu, kdy nad skutečným uměním (Beethoven s plivátkem na hlavě vyhnaný ze „slušného domu“) vítězí kýč (záchod Uršuly Šosulánové, který je současně orchestrionem), nad svobodou zvnitřněný dohled státu, jenž je „impériem úředníků“, a bigotní katolicismus, nad skutečnými city sebezničující, ale v posledku směšná vášeň.

Holandan jako bizarně překreslený obraz rakouské společnosti před vypuknutím 1. světové války (tataž doba děje jako v Musilově *Muži bez vlastností!*), jako satira na různé – většinou parazitní – společenské typy a ve svém apokalyptickém závěru (tvrdím ovšem, že se tu FHO jen distančně předháněl s románem svého přítele Alfreda Kubina, *Země snivců*, kdo zobrazí lépe, humorněji, skurilněji apokalypsu) jako předpověď následujících katastrof 20. století.

Maškaráda géníů, kterou FHO považoval za své vrcholné dílo, pak jako souhrn všech zásadních témat, která Herzmanovského celý tvůrčí život provázela a zajímala: Eros jako vítěz nad racionalitou a pořádky mužského světa, znejistění muži jako oběti a hračky v rukou neporazitelných a nakonec vražedných ženských protihráček; zpřítomnění řecké a byzantské mytologie, její surrealistické propletení se současnou banalitou a komedií dell'arte, které odbourává hranice mezi minulým a současným, mezi mýtem, iluzí a realitou; zobrazení světa jako nestabilního místa a člověka v něm jako objektu zmatení, chaosu, vnitřní i vnější rozervanosti, ztráty

pevné identity, jako oběti posedlostí, obsesí a metamorfóz všeho druhu; jako finální nakupení všech Herzmanovského oblíbených figurek a typů, anekdot a mytologémů do hýřivé, neuspořádané sbírky kuriozit, jež je současně cenností i smetištěm. Anebo slovy manželky Carmen: „*Maškaráda géníů* je surreální *teatrum mundi*, jež čtenáři neustále klade znepokojující otázky a zneklidňuje ho v jeho ‚normální existenci‘: před očima mu vznikají nové světy, ožívají postavy a síly, o nichž si myslel, že jsou dávno mrtvé a překonané, sleduje, jak tyhle síly pohybují rovinami bytí a jak mezi těmi rozpohybovanými rovinami čas a prostor ztrácejí svou uspořádávající funkci... FHO si nasazuje masku blázna, aby mohl vyslovovat hluboké pravdy.“

Já čtu Herzmanovského raději neseriózně – jako největšího srandistu, jakého kdy svět nosil, „posledního génia barokního starorakouského humoru“ – a nad jeho skurilními nápady se prostě bavím, neboť – jak napsal Friedrich Torberg – „i v těch ‚nejzbytečnějších‘ scénách a postavách, které se zbytkem textu třeba vůbec nesouvisí, je víc nápadu, svérázu a originality než v souborném díle mnohého rutinnovaného spisovatele.“ Mám-li tím intenci autora, který sem tam něco přece jen myslel vážně, tak mi to není líto.

Taky jsme svého času bývali Rakousko a FHO nás Čechy a naši češtinu („objektivně nepěkný a zcela nepoužitelný jazyk“) obmýšlí zejména ve *Večírku na Bludném Holanďanu* mnoha britkými, leč vtipnými odsudky, jako ostatně nešetří nic a nikoho, žádný národ, žádnou ideu, žádný druh umění,

žádný stav ducha. Recenzenty možná popudí, že v románech kromě antičeského zaslechnou ještě i lehké antisemitské a antifeministické tóny; já jako bývalá příslušnice tohoto stavu si zejména užívám scének se zcela popletenými a vyšinutými vědci všech oborů. Jako zapálená česká vlastenka jsem se FHO za jeho protičeské výpady hodlala maličko pomstít tím, že jsem rozpočítadlo v *Děsikoňovi* nepřeložila tak, jak tam je, nýbrž ho nahradila rozpočítadlem českého národního buditele Karla Jaromíra Erbena. Ale redaktor mi takový úlet od originálu nedovolil. Čímž jsem u tématu překladu.

„Herzmanovsky se překládat nedá,“ mínila moje akademická učitelka Lucy Topolská, vynikající překladatelka z němčiny, jež si troufla i na Celana. Že má asi pravdu, mě přesvědčil pohled do seznamů přeložené literatury: na Herzmanovského si dosud troufl jen velký starý mistr Ludvík Kundera (v roce 1981 přeložil jednoaktovku *Kaiser Joseph II. und die Bahnwärterstochter / Císař Josef II. a dcera železničáře*). A přesvědčil mě Herzmanovsky sám, ne: vysmál se mi, když mi hned do 2. odstavce na první stránku *Děsikoně* napsal větu: „*Die Höllteufel hat sich wieder einmal selbst übertroffen, brach Hofsekretär Eynhuf die Stille, wie s' die Spenadelarie exekutiert hat, das hat schon nicht seinesgleichen.*“ *Höllteufel* a *Eynhuf* jsem celkem snadno identifikovala jako jména postav, ale co je, proboha, *Spenadelarie* (hlavní přízvuk na první slabice, vedlejší na poslední) a proč se popravuje? Až po drahné době mi došlo, že špatně kladu přízvuk, že to slovo je složenina ze *Spena-*

del a *árie* a že tedy patrně půjde o nějaké hudební číslo, jež bylo provedeno čili exekutováno. Pak už to bylo snadné: olomoučtí i vídeňští znalci dějin hudby, na něž jsem se obrátila o radu, celkem rychle přišli na to, že se patrně jedná o tzv. „jehličkovou árii“ z Mozartovy *Figarovy svatby*.

Tedy jsem se obklopila sítí přátel, o nichž jsem věděla, že mají hluboké znalosti z dějin hudby, dějin Rakouska, dějin vojenství a válečnictví, antické mytologie, mystiky, magie a okultismu všech druhů a tvarů, tajných bratrstev, sběratelství všech druhů umění, geografie mediteránního prostoru, komedie dell'arte, pravidel taroků (ty znám ale sama dost dobře) atd. atd. a navíc rozumějí austriacismům a všem možným rakouským dialektům – a pustila se do zápasu s Herzmanovského jazykem, s jeho archaismy, neologismy, austriacismy, dialektálními podivnostmi, slovními hříčkami s často nerozpletitelnou syntaxí a s formou vyprávění, jež je – jak jsem naznačila výše – slušně řečeno nepevná, neučesaná, nespolehlivá, prostě báječná!

Když se Friedrich Torberg (1908–1979), sám velký rakouský a pražský srandista, autor též nedostižně rakouské *Tety Joleschové* (*Die Tante Jolsch oder Der Untergang des Abendlandes in Anekdoten*, 1975, č. 1994) po Herzmanovského smrti dal do redigování jeho díla (jež si patrně nutno představit spíše jako obrovskou hromadu papírů, papírků, cetlíčků a cedulek všech tvarů a velikostí než jako štosy manuskriptů pěkně uspořádaných do archivních krabic normovaných velikostí), snažil se – místy opravdu velmi zašmodrchaný – text učinit pro čtenáře srozumitelným,

stravitelným a pokud možno ještě zábavnějším. Učená germanistika mu jeho redaktorské zásahy hořce vyčetla (nejméně tři disertační práce z počátku 60. let sestávají jen z podrobných výčtů všech rozvolněných souvětí, chybějících a přebývajících slov, závorek, čárek a středníků), čímž se na Torbergovi dopustila ošklivého bezpráví, na druhé straně ale nastartovala práci na kritickém vydání. Překládala jsem sice z kritického vydání, nicméně zachovávala Torbergova ducha v tom, že jsem se snažila, aby český čtenář shledal Herzmanovského romány čtivými, zábavnými, legračními (někdy arci makabrozně legračními), skurilními, praštěnými – tak, jak to autor zamýšlel, přitom ale aby neklopýtal o nesrozumitelná místa, nepřehlednou syntax či mezery v naraci. Že při této snaze, při tomto zacílení na čtenáře sem tam spadne pod stůl nějaký patnáctý přídomek, perioda o deseti vedlejších větách se rozvolní do tří souvětí a sem tam se objeví nějaká vysvětlující uvozovací půlvěta, je – myslím – nutný ústupek, který by mi Herzmanovsky (a možná i Martin Luther) snad schválili.

Služba cílovému čtenáři mi byla (a je mi při překládání beletrie vždycky) vyšším úkolem než služba originálu, proto mi rozhodnutí, že musím překládat „einbürgernd“ / iluzionisticky (termínem Jiřího Levého) netrvalo nijak dlouho. Podobně jako Jaroslav Zaorálek ve *Zvonokosech* a jako Ludvík Kundera v *Dceři železničáře*, překládala jsem do češtiny i jména jednajících (či jen zmíněných) figur – a že jich ve všech třech románech je nejméně tisíc! Už jmenovaný hlavní hrdina prvního románu Jaromír Edler von Eynhuf

je u mě Jaromír rytíř Kopyto z Kopyta, jeho zbožňovaná herečka Höllteufel (od níž se snaží získat pro svou sbírku mléčný zub) je (po dlouhé úvaze) Pekelníková, Kopytovi kolegové z úřadu se jmenují Futzler – Kaňka, Kreibenzahl – Čísílko, Zweifelschütz – Pochyba, Müchtelmann – Rádobec atd. Čtenáři znalí němčiny vidí, že tzv. mluvící jména jsem se snažila překládat tak, abych zachovala jejich význam; jména nemluvící jsem překládala tu dle jejich fonetických kvalit (Zephyses Zumpi – Cipís Cumpl), tu podle kontextu (jména dvorních trpaslíků např. často diminutivy). Do češtiny jsem ale překládala i toponyma (ponechat německé názvy ulic, měst a vesnic by působilo cize), což způsobilo, že geografické zakotvení románů poněkud spadlo pod stůl: těžko někdo pozná, že Zrnětín je Korneuburg, Medlov Möd-ling, Zadní Lhota Hinterbrühl a Vorvaní ulice slavná Walfischgasse (kde svého času bydlel Adolf Loos).

Největší výzvou v této oblasti byl Scheibbs, městečko v Dolním Rakousku o 4 000 obyvatelích, jež je v prvním románu kvůli malému idiomatickému nedorozumění vtaženo do zápletky gigantických, kosmických a mystických rozměrů a jemuž v názvu přebývají dvě -b-, aby to byl mluvící název. Přeložila jsem jako Predel – kde zase přebývá jedno -e-. A ještě jednou z geografického soudku: úvaha, jíž se věnuje druhá polovina zbytečných disertačních prací o FHO, zda měl Friedrich Torberg právo přejmenovat dějiště *Maškarády géniů* z původního „Tarockei“ (jako Türkei) na „Tarokanien“ (jako Kakanien Roberta Musila), mě nestála ani vteřinu uvažování: samozřejmě překládám jako

Tarokánie – jednak to lépe zní a jednak je mi odkaz na Musilův román drahý.

Zda jsem dosáhla svého, necht' posoudí čtenář sám; překládat Herzmanovského mi bylo nejbáječným intelektuálním dobrodružstvím v životě.

FHO v datech

- 1877 30. 4. narozen ve Vídni jako Friedrich Josef Franz Ritter von Herzmanowsky v rodině Emila Josefa rytíře von Herzmanowského, ministerského rady na ministerstvu zemědělství, a jeho ženy Aloisie von Orlando. „Z otcovy linie byl FHO svázán s Vídní a Moravou, z matčiny s Itálií a Byzancí... v obou liniích byli křížoví rytíři, kteří přišli do Itálie z Byzance.“
- 1887–1895 externí studium na Tereziánské akademii ve Vídni
- 1896–1903 studium architektury na vídeňské technice
- 1903 v Mnichově se seznamuje s Alfredem Kubinem a skrze něho s dalšími umělci: Gustavem Meyrinkem, Karlem Wolfskehlem, Franzem Bleiem.
- 1904 začíná pracovat u architekta Humberta Walchera rytíře z Moltheimu, jehož ateliér se specializoval na renovaci starých hradů a zámků. seznamuje se s Antonem Maxmiliánem Pachin-

- gerem, kunsthistorikem a sběratelem z Lince, kterému později ve svých románech staví literární pomníky v postavách sběratelů.
- 1905 otevírá si vlastní ateliér, podílí se na stavbě několika bytových domů ve Vídni.
- 1909 přítel Alfred Kubin mu posílá exemplář svého románu *Die Andere Seite* (č. jako *Země snivců*, přel. Ludvík Kundera).
- 1911 lékaři mu diagnostikují chronický zánět ledvin a tuberkulózu, proto se od roku 1912 zabývá pouze literaturou a kreslením.
Žení se s Carmen Schulistovou („v níž nachází partnerku pro své mystické sklony“), přestože ho před ní přítel Kubin varuje. Svatební cestu podnikají do Benátek, Janova, na Korsiku a do Nizzy.
- 1913 stává se členem vídeňské teozofické společnosti. z roku 1913 pocházejí první poznámky (na hotelovém papíře s hlavičkou „Hotel Villa Regina, Lido Venise“) k *Děsikoňovi*.
Společně s manželkou podniká cestu na ostrov Brioni v Jaderském moři, který se stane předobrazem Jabloňového ostrova (Pomo) v románu *Večírek na Bludném Holandanu*.
- 1916 ze zdravotních důvodů se trvale stěhuje do Merana.
- 1917 kolem Vánoc, v průběhu jediného týdne, sepisuje román *Pan Děsikůň v růžové pavučině*.

- 1918 v lednu o románu informuje Alfreda Kubina: „Zaplnil jsem si vánoční týden tím, že jsem sepsal groteskní román z doby Raimundovy (...) Po válce bych ho chtěl vydat pro malý okruh přátel (...) Je to typicky vídeňská práce s velmi nepravděpodobným dějem určená pro čtenáře, kteří mají smysl pro pestrost, bizarnost, loutkovost.“
- 1921 kreslí sérii ilustrací k *Děsikoňovi*. Přítel Oscar A. H. Schmitz (jehož FHO učinil hlavním hrdinou „kafkovské“ povídky *Der Haufen Acerbus / Smetišťe Acerbus*), spisovatel, esejista a mnichovský bohém podporuje společně s Alfredem Kubinem FHO při hledání nakladatele pro *Děsikoně*. Začíná skládat poznámky k *Bludnému Holanďanovi*, 19. 6. začíná román psát; dovede ho do kapitoly 12, pak ho na léta nechává ležet nedokončený; druhou část sepisuje v roce 1942.
- 1924 FHO a manželka Carmen vstupují do křesťanského gnostického řádu Ordo Novi Templi Jörga Lanze von Liebenfels.
- 1927 v Berlíně poprvé vystavuje svoje kresby.
- 1928 *Pan Děsikuň v růžové pavučině* vychází ve Vídni v nakladatelství Artura Wolfa v bibliofilském vydání s podtitulem „skurilní povídka od FHO s ilustracemi autora“. Recenze jsou spíše rozpačité: „drsné přehánění... nesmyslné slovní

- hříčky, jež jsou tak nevkusné, že nemohou vy-
 loudit úsměv... čtenář je zmatený a svou zma-
 tenost skrývá za útrpným úsměvem... Herz-
 manovsky je vídeňský Chaplin přenesený
 z vizuálního do literárního oboru... hravý ana-
 kreontik vyvolávající morbidní grácii zmírají-
 cího rokoka... epický, groteskně koncentrovaný
 (což nemusí být výhoda) Nestroy... E. T. A. Hoff-
 mann přesazený do Vídně...“ atd. atd.
- 1929 první poznámky k *Maškarádě géniů*; o svých
 plánech se zmiňuje v místních novinách
 a píše o nich Kubinovi a Wolfskehlovi a za-
 číná – bezúspěšně – hledat vydavatele.
- 1932 stává se členem NSDAP.
- 1933 od tohoto roku se účinně vyhýbá povinnosti
 zapsat se jako člen do Říšské komory spisova-
 telů (Reichschrifttumskammer).
- 1935 seznamuje se s Friedrichem Torbergem.
- 1938 Torberg předčítá z *Děsikoně* v pražské Uranii.
- 1940 pod nátlakem se stěhuje z Merana do Mal-
 cesine na Gardském jezeře (obyvatelé tzv. Již-
 ního Tyrolska byli nuceni buďto přijmout ital-
 skou státní příslušnost, nebo se vystěhovat).
- 1953 rakouský rozhlas vysílá pořad o FHO pod ti-
 tulem „C. K. skleněná menažérie“.
- 1954 27. května umírá na zámku Rametz nedaleko
 Merana. Pohřben je na protestantském hřbi-
 tově v Meranu.

- 1957 10. ledna měla v Mnichově premiéru hra *Císař Josef II. a dcera železničáře*. Vzápětí byla 13. února 1957 uvedena ve vídeňském Burgtheateru. Česká premiéra proběhla v roce 1981 v Chebu.
- 1957–1963 vycházejí v mnichovském nakladatelství Langen-Müller 4 svazky Sebraných spisů redigovaných Friedrichem Torbergem.
- 1962 vychází italský překlad *Děsikoně*.
- 1965 vychází „velmi volný“ francouzský překlad *Děsikoně*.
- 1983–1994 vychází 10 svazků kritického vydání Sebraných spisů.

Fritz von Herzmanovsky-Orlando

Pan Děsikůň v růžové pavučině

Z německého originálu *Sämtliche Werke. Band 1: Der Gauschreck im Rosennetz* vydaného nakladatelstvím Residenz v Salzburku a Vídni roku 1983
přeložila Ingeborg Fialová-Fürstová
Jazyková redakce Petr Janus
Jazyková korektura Linda Zachystalová
Ilustrace Fritz von Herzmanovsky-Orlando
Obálka, grafická úprava a sazba JT
Vydalo nakladatelství RUBATO v Praze roku 2025
Vytiskla TISKÁRNA PROTISK, s. r. o., České Budějovice
První vydání
ISBN 978-80-88641-11-7

RUBATO
Sarajevská 8
120 00 Praha 2
www.rubato.cz
studio@rubato.cz